

עברא דדשא

1

כתיב (כס, ב) 'ויקחו לי תרומה' ופירש רש"י
 'לי לשמי', בשב שמעתתא (סאקמס)
 הקשה דצריך ביאור, וכי בתרומת המשכן
 היה צריך לשמה יותר מבשאר מצוות, הלא
 כל המצוות לכתחילה צריכות כוונה לשמה,
 ועוד דהרי אמרו חז"ל (פסחים כ: ועה) 'לעולם
 ועסוק אדם בתורה ומצוות אפילו שלא
 לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה'.

ויש להעיר דיש ליישב דחודא מתורצת
 בחברתה, דהטעם שעל האדם לעסוק
 בתורה שלא לשמה הוא כדי שאח"כ יהיה
 יזהר לשמה, וזהו ענין יתיר לשמה, וכן
 ישמור שבת גם שלא לשמה ועי"ז יהא
 בשבת שאח"כ יותר מרומם, וכן בכל
 המצוות כולן, שהרי המטרה הוא שלבסוף
 יגיע האדם ללשמה, אבל לא להישאר
 בדרגת שלא לשמה (פי' עליה בק' פ' עקב ט"ז
 א"ח, וכו"ס בק' פ' נאקמי אופן הו'). אבל תרומת
 המשכן שהיתה מצוה חד פעמית ולא יוכל
 אח"כ לשוב ולתרום לשמה, לכן פירשה
 תורה ויקחו לי שיתנדבו לשם שמים, כי
 כאן צריך לקיים מיד לשמה [ואם כי מצוה
 אחת מסייעת לחברתה, וע"י מצוה זו אפילו
 שלא לשמה יבוא לקיים מצוות אחרות לשמה,
 כי מצוה גוררת מצוה, מ"מ מצוה זו לא יוכל
 יותר לקיים לשמה].

בשב שמעתתא מתרץ לפי דברי האלשיך
 הק' שמבאר מה דכתיב ויקחו לי
 תרומה, ולא זיתנו לי, משום דאיתא
 בגמרא (קידושין א) דבאדם חשוב קבלתו

כנתינה, ואפילו אם נתנה היא מקודשת, כי
 במה שהחשיבה לקבל ממנה חשיב כאילו
 היא קבלה ממנו, והנותן הוא הלוקח, כל
 שכן בבורא ית"ש שכשנותנים לו כאילו
 מקבלים ממנו, וחשיב ויקחו. אבל כל זה
 דייקא אם נותן לשמה, כי הב"ח (ט"ז ס"י ק)
 כתב דדווקא אם נותן לאדם חשוב במתנה
 גמורה חשוב קבלתו כנתינה, אבל אם נותן
 על מנת להחזיר לאדם חשוב לא מהני,
 דאע"ג דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה,
 מ"מ אין הנותן מרגיש חשיבות בכך. ואם
 כן הגם שאמרו חז"ל (פסחים כ: הנותן
 פרוטה לצדקה על מנת שיחיה בני הרי זה
 צדיק גמור או צדקה גמורה [כב' גרסאות
 בגמ' שם], ומתנתו מתנה אף שהיא ע"מ
 להחזיר - לקבל פרס מהקב"ה, וה"ה כאן
 בתרומה אף שאם נותן שלא לשמה -
 בשביל איזה פרס הוי נתינה, מ"מ לא חשיב
 קבלה, כי אין כאן הנאת קבלת אדם חשוב
 כדברי הב"ח, והול"ל זיתנו. ולכן פירש
 רש"י 'לי לשמי', כי אז שייך לומר דהוי
 ויקחו כנ"ל מהאלשיך, ע"ש.

אלא עומק תירוצו הוא, כי הנתינה הראויה
 להקב"ה הוא אך באופן של ויקחו,
 כי הרי לא שייך כלל ליתן להקב"ה, ומקרא
 מלא אמר הכתוב (שפיט טו, ב) 'אי זה בית
 אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי', הרי
 זה חוכא וטלולא לחשוב ששייך לאדם
 לעשות מקום להקב"ה, והרי לאדם עצמו
 אין מקום כלל, כי היכן הנך עומד, הרי
 הקב"ה הוא הוא מקומו של עולם, וכדכתיב
 (מס' ג, ט) 'מתחת זרועות עולם', והנותן
 להקב"ה בהרגשה שיש לו משל עצמו ונותן
 להקב"ה, ועושה דירה ומקום להקב"ה
 כביכול, וזהו איננה הנדבה הרצויה, ואין
 בה השראת השכינה. אלא כמו שהפסוק
 מסיים (ט"ז, ט) ואל זה אביט אל עני תכה
 רוח וחרד על דברי, מי שנותן עם שפלות
 וענה, מיט א צובראכענע הארץ, שיודע
 שהכל של הקב"ה, וזהו הנדיבות לכ, כפי
 מה שאדם יותר עני תכה רוח עם שברן
 לכ, כך שוזה אצלו השכינה.

ה. ונקדים דברי הרמב"ן על הפסוק "זר זהב סביב," ביאור סוד השולחן: כי ברכת השם מעת בריאת העולם לא תברא יש מאין, אבל עולם כמנהגו נוהג, דכתיב "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד". אבל כאשר יהיה שם שרש דבר תחול עליו הברכה ותוסיף בו כאשר אמר אלישע "הגידי לי מה יש לך בבית?", וחלה הברכה על האסוך ומלאה כל הכלים. באליהו¹ כד הקמח לא כלתה וצפחת השמן לא חסר. וכן השולחן ולחם הפנים בו תחול הברכה וממנו יבוא השובע לכל ישראל. עד כאן. והיינו שלא מדובר כאן כאילו יש גבול ומדה בכוחו של נביא לשנות הטבע, אלא מדובר בברכת השם מעת היות העולם לא תברא יש מאין, אלא עולם כמנהגו נוהג כמו שכתוב "וירא אלקים וגו' והנה טוב מאד".

ו. והיינו שהבריאה מצד עצמה היא "טוב מאד", מלאה ברכה כמו שנאמר עליה בשעת בריאתה. ונבין דבריו דרך מה שאנו רואים תהליך של צמיחה, מתוך גרעין קטן יוצא שפע של פירות. גידול זה ברכה של התפשטות היא. תהליך זה תהליך טבעי הוא, כמנהגו של עולם. גידול זה הגתון בטבעו של עולם ביטוי הוא ל"טוב מאד" של הבריאה. "טוב מאד" פירוש התפשטות הטוב. וזוהי ברכה. אמנם טבע ראשוני זה נפגם על ידי אותו מעשה שבעקבותיו נגזר "קוץ ודרדר תצמיח לך",¹¹ ובתהליכי הברכה של העולם הוכנס גורם של קלקול וחסרון.

ז. ולפי הרמב"ן למדנו יסוד חדש, שפעולת אלישע אינה רק ענין של "מופת" של שינוי טבע לבד, אלא שבכאן היה כוחו של אלישע "צוריקצושטעלן" (להחזיר) את ה"טוב מאד" המקורי של הבריאה, וממילא נמשך שפע לתוך אותו אסוך, בכדי שתחול הברכה. בעיקר בא כאן ביטוי לכוח אלישע לסלק את מגיעת "קוץ ודרדר", בכדי להגיע ל"טוב מאד" המקורי, ומשם נמשך שפע רב, ו"טוב מאד" נאמר על הבריאה, על הקיים. אם כן צריכים חפצא של בריאה שהיא מציאות של "יש" שעליו תחול הברכה.

ח. ולפי זה עלינו להבין שמעלת ארץ ישראל של "זבת חלב ודבש" אינה בעיקרה מצד מציאות החלב ודבש, אלא שמורה היא על תכונה של "זבת", של ברכה וריבוי. וכאן נפנה להתחלת דברי הרמב"ן בענין עשיית השולחן, שמתחיל לזה שהשולחן הוא סימן למלכות, עושר וגדולה בישראל. משולחן זה יצאה עשירות לכל ישראל. מפני שאם רק תסולק המניעה של "קוץ ודרדר" אזי רק על מציאותו של "שרש דבר" לבד כבר תחול ברכה, "כאשר יהיה שם שרש דבר תחול עליו הברכה ותוסיף בו". זר זהב הוא הסימן לעשירות. וסימן זה משמש "שרש דבר" להתפשטות העשירות בישראל. (ונראה מדבריו שענין המשכן בכלל הוא החזרת העולם ל"טוב מאד" המקורי שבו.) "זר זהב" במשכן הוא דוגמת "אסוך השמן" אצל אלישע.

ט. ומה שנאמר על ארץ ישראל "זבת חלב ודבש", הכוונה היא שקדושת ארץ ישראל תשפיע שעל חלב ודבש שבה יחול ריבוי. ההדגשה כאן היא על כוח הברכה וה"טוב מאד" ועל ידו תוספת ברכה, שבזה דומה קדושת ארץ ישראל לקדושת השולחן במשכן, לזר זהב שבו.

אמרו חז"ל (שם לב) 'בעון שני דברים עמי הארצות מתים, על שקורין לארון קודש ארנא ועל שקורין לבית הכנסת בית עם', ופירש רש"י דלשון ביזוי הוא לקרות לבית הכנסת מקום שמתקבצין בו הכל, וכן שקורין לארון קודש ארנא שכך היו קורין למגדלות שלהם. והמהרש"א (פ"ג ס"ט) מבאר שלא רק כפשוטו, שמבזים ומזלזלים בבית הכנסת, אלא שהעמי הארצות אינם מרגישים שהקב"ה נמצא בבית הכנסת, כי 'בית הכנסת' הוא מקום שכולל את הקב"ה עם בני ישראל, וכמ"ש חז"ל (נדרים ו.) 'מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת שנאמר (פסל"ט פ"ב ט) אלקים נצב בעדת אלי'. ומה שקורין לה 'בית עם' כאילו היא מיוחדת לעם לצרכם, ואין חלק אלקים בה.

וי"ל שכמו כן מה שקורין לארון קודש ארנא, כי כתבו התוס' דקאי על ארון שבבית הכנסת, דאשכחן דקרי ליה ארון כדאמרינן (נדרים טו:) תשעה וארון מצטרפין. ומביא הרחיד"א (פ"ג פ"ג ס"ט) שמעתי 'ארון' ראשי תבות ואחד רואה ואינו נראה, והיינו הקוב"ה, עי"ש (והנהגה נאמרי אמם נפרשטן מפ"ד), הקב"ה נמצא בכל מקום רק הוא אינו נראה, והעמי הארצות שקורין לו ארנא, לא רק הזלזול בו, אלא שאין להם את ההרגשה הנכונה שהקב"ה עמם, שאינם חיים עם התחושה שהקב"ה מחיה הכל.

וד"ש דלכן עמי הארצות 'מתים' נדצ"ב הרי כולם מתים, ואטו ע"ה מתים קודם ת"ח] דהיינו שגם בחייהם הם חשובים כמתים, שאין להם את החיות האמיתית, הם אכן נראים כחיים אבל אין להם חיות, ומידי דהוי אזנב הלטאה דאם חותכין אותה מפרכסת החתיכה ואע"פ שאין בה חיות, וצריך לזכור ולחוש תמיד את מציאות ה', שויתי ה' לנגדי תמיד.

ואין הדברים אמורים בבית הכנסת בלבד, אלא בכל יודישע שטוב שהוא מעון לשכינה, הקב"ה נמצא, וכמו שאמרו חז"ל שלשה שותפין באדם הקב"ה אביו ואמו, ועל האדם להיזהר לא לגרש ולסלק את השכינה, שהבית יהיה נקי מתאוות, עם שפלות והכנעה, וכמאמר הרה"ק מקאצק זי"ע: היכן הקב"ה נמצא?! ודיא מילאזט איהם אריין, במקום שאין מגרשים אותו משם. ובפרט חתן בראשית דרכו עליו לקדש את ביתו, שיהיה יודישע שטוב, וכמו שמסופר על אחד מזקני החסידים בעיר טבריה שהיו שולחים לו כסף מחז"ל שילך להתפלל במקומות הקדושים, וכשהזקין כבר לא היה בכוחו ללכת למקומות הקדושים ולצדיקים, אמר שיעשה ביתו בית המקדש, שולחנו ומיטתו יהיו מזבח.